

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh746>

BAZI HADİSLERDE DEĞİNİLEN CAHİLİYYE DEVRİ HAC UYGULAMALARI

Ali ARSLAN*

Özet

Bütün ilâhî dinlerde bulunan hac ibadeti, İslam Dini'nde Mekke şehrinde yerine getirilmektedir. Mekke'de bulunan Kâbe, Hz. İbrahim ve oğlu İsmail (as) tarafından bina edilmiştir. Hacla ilgili uygulamalar, Hz. İbrahim tarafından gösterilmiş ve bu esaslar üzerine devam etmiştir. Fakat zamanla hac ibadetine, müşrik Araplar tarafından tevhid inancıyla bağdaşmayacak uygulamalar ilave edilerek, tahrif edilmiştir. Gerek K. Kerim'de, gerekse Hz. Peygamber'in uygulamalarında bunlar gösterilmiş ve aslı haline çevrilmiştir. Biz bu çalışmamızda daha ziyade hadislerde değinilen hacla ilgili câhiliyye uygulamalarına işaret ettik ve bunların Hz. Peygamber tarafından düzeltilmiş hallerini gösterdik. Çalışmamızın amacı tümüyle câhiliyye devri hac uygulamasını anlatmak değildir.

Anahtar Kelimeler: *Kâbe, Câhiliyye, Hadis, Müşrik, Hz. Peygamber.*

According to some hadiths pre-Islamic era practice Hajj.

Abstract

Found in all divine religions the Hajj is performed in Mecca in Islam. The Kaaba in Mecca, the Prophet. Abraham and his son Ishmael (pbuh) was by building. Applications related to Hajj has been shown by Prophet Ibrahim and continued on this basis. But once the the Hajj, by adding applications to be incompatible with monotheism by pagan Arabs, were falsified. In the Qur'an and In the Sunnah, they have shown and returned into the original. The present study, we just pointed to the pre-Islamic practices mentioned in the hadith and we show the cases were corrected by the Prophet Hz. Our aim is not to explain the whole pre-Islamic era practice Hajj.

---

* Yrd. Doç. Dr., Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı

Keywords: *The Kaaba, Jahiliyya, Hadith, Polytheist, the Prophet.*

GİRİŞ

Tarihi çok eskiye dayanan hac ibadeti bütün ilahi dinlerde bulunmaktadır. Tarihin her döneminde, büyük saygı duyulan yerlere doğru yolculuk yapıldığının izine rastlanmaktadır. Bu bakımdan hac ibadeti, dinî antropolojinin temel konularından biridir. Haccın inananların hayatında ayrı bir yeri ve önemi vardır. Hemen hemen her dinden insanların gittiği bu mukaddes yerlerin, ziyaret edilmesi teşvik edilmekte, bunun için bir takım şartlar ve hükümler konulmaktadır.¹

Hac, Arap Dilinde “gitmek, bir yere gitmeye veya bir şeyi yapmaya yönelmek, kastetmek, ziyaret etmek” gibi anlamlara gelmektedir.² İslam Fıkhı'ndaki terim anlamı ise, imkânı olan her Müslümanın, belirli vakitte Kâbe'yi, Arafat, Müzdelife ve Mina'yı ziyaret etmek ve belli bazı dini görevleri yerine getirmek suretiyle yaptığı ibadeti ifade etmektedir.

Kâbe'nin içinde bulunduğu Mekke'yi, Arap Yarımadası'nın diğer merkezlerinden ayıran ve üstün hale getiren en önemli özellik yeryüzünün ilk mabedi kabul edilen Kâbe'nin burada bulunmasıdır.³ K. Kerim'de Bekke⁴, el-Beled⁵, el-Beledü'l-Emîn⁶ isimleriyle de zikredilen Mekke şehri, Hz. İbrahim'in, oğlu Hz. İsmail ve annesini bırakması ve sonrasında Cürhüm kabilesinin buraya yerleşmesiyle küçük bir yerleşim merkezi haline gelmiştir. Daha sonraları, Mekke'de Cürhümlülerin idaresine son verip, Mekke'de hüküm sürenler yine onlar gibi Yemen asıllı bir kabile olan Huzaahlılardır. Huzaahlılar kendilerine uygun bir yerleşim yeri buluncaya kadar Mekke civarında kalmak için Cürhümlüler'den izin istemişler, ancak talepleri kabul edilmeyince Mekke'ye hücum etmek suretiyle eski sahiplerini şehirden uzaklaştırmışlar,

---

* Yrd. Doç. Dr. Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, aarslan611@mynet.com.

¹ Küçük, Abdurrahman- Tümer, Günay- Küçük, Mehmet Alpaslan, *Dinler Tarihi*, Ankara, Berikan Yayınevi, 2011, s. 469-470.

² İbn Manzur, *Lisâsnu'l-Arab*, c. 2, s. 778.

³ İlgili ayet için bkz. Al-i İmrân, 3/96-97; ilgili hadisler için bkz. Buhârî, *Enbiyâ*, 9. Ayrıca Kâbe'nin Hz. İbrahim öncesi tarihi ilgili rivayetler ve değerlendirmesi için bkz.: İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, c. 1, Beyrut, trsz, s. 77; Muhammed Hamidullah, *İslamda Hac, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları İslam Tetkikleri Dergisi*, cilt 8, cüz 1-4, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1984, s. 123-130.

⁴ Al-i İmrân, 3/96.

⁵ Beled, 90/12.

⁶ Tîn, 95/30.

fakat İsmailoğulları'nın burada yaşamalarına müsaade etmişlerdir. Şehrin idaresini Huzaalılara terk etmek zorunda kalan Cürhümlüler Mekke'den ayrılırken Zemzem kuyusunu da işlemez hale getirmişlerdir.⁷

Huzaalılar döneminde, dinî açıdan önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu kabilenin liderlerinden Amr b. Luhay, Kâbe'ye ilk kez putların yerleştirilmesi âdetini başlatmış, neticede kısa zamanda Kâbe bir put merkezine dönüşmüştür.⁸ Tevhid inancıyla tamamen zıd olan bu gelenek, ancak Hz. Peygamber (sav) Mekke'yi fethettiğinde ortadan kaldırılmıştır.⁹

Kur'an-ı Kerim'de ifade edildiği üzere, Ka'be Hz. İbrahim ve oğlu İsmail (as) tarafından bina edilmiştir. Nitekim Bakara süresinde geçen, "İbrahim, İsmail'le birlikte Kâbe'nin temellerini yükseltiyordu! Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin."¹⁰ mealindeki ifadeler bu duruma işaret etmektedir. Yine Cenab-ı Hakk'ın Hz. İbrahim'e, "İnsanlar arasında haccı ilan et ki, gerek yaya olarak gerekse nice uzak yoldan gelen yorgun argın develer üzerinde kendilerine ait birtakım yararları yakından görmeleri, Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine belli günlerde Allah'ın ismini anmaları (kurban kesmeleri) için sana (Kâbe'ye) gelsinler. Artık ondan hem kendiniz yiyin hem de yoksula, fakire yedin; sonra kirlerini gidersinler, adaklarını yerine getirsinler ve o eski evi tavaf etsinler"¹¹ emrini vermesinden, insanları hac yapmak üzere Mekke'ye davet eden ilk peygamberin İbrahim (as) olduğu anlaşılmaktadır.

Hz. İbrahim haccın menâsikini tesbit ederek Kâbe'nin her yıl ziyaret edilmesini sağlamış ve oğlu Hz. İsmail'i orada bırakıp Filistin'e dönmüştür; o tarihten sonra gelen peygamberler ve ümmetleri de Kâbe'yi ziyaret etmişlerdir.¹² Kaynaklarımızın verdiği bilgilerden, Hz. İbrahim devrinden beri uygulana gelen hac ibadetinin, câhiliyye devrinde de devam ettiğini anlamaktayız. Câhiliyye devrinde hac yapılan aya, "zilhicce" veya "şehru'l-hac" diye isim verilirdi. Hacı, hac yaptığı süre boyunca konuşmaz, vaktini sadece dua etmekle, ilahlara hitap etmekle ve haccının kabul edilmesi için tevessülde bulunmakla geçirirdi.¹³

⁷ İbn Hişâm, es-Sîre, c. 1, s. 116-122; Belâzürî, Ensâb, c. 1, s.1- 8.

⁸ Buhârî, Enbiyâ, 9.

⁹ Apak, Adem, Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi (1), 11. Baskı, Ensar Yayınları, İstanbul, 2014, s.57-60.

¹⁰ Bakara, 2/127.

¹¹ Hac, 22/27-29.

¹² İlgili rivayet için bkz.: Ahmed b. Hanbel, c.1, s. 232.

¹³ Cevad Ali, *Tarihu'l-Arab Kable'l-Islam*, c. 6, s. 348

Dolayısıyla İslam'ın doğuşu esnasında putperest Araplar tarafından yerine getirilen hac uygulamalarının, Hz. İbrahim'e kadar dayanan bir aslı bulunmaktadır. Ancak müşrik Araplar, haccın bazı rükünlerini aslına uygun bir şekilde korumakla birlikte, bazılarını da kendi putperest kültürleriyle karıştırmak suretiyle tahrif etmişlerdir.¹⁴

Câhiliye¹⁵ devrindeki mevcut haccın, ihram, telbiye, vakfe, tavaf, sa'y, cemrelerin taşlanması, kurban kesilmesi gibi uygulamaları ihtiva ettiğini bilmekteyiz.¹⁶ Biz bu çalışmamızda, hadislerde değinildiği şekliyle bunlara işaret edeceğiz. Çalışmamızın amacı, câhiliye devrindeki hac uygulamasını tamamen anlatmak değil, hadislerde değinilen, câhiliye devri hac uygulamalarından bazılarını göstermektir. Bunların içinde de özellikle câhiliye devrine muhâlif olarak yapılan ve değiştirilen uygulamalar üzerinde durulacaktır. Bunlara ilaveten aynen devam ettirilen bazı uygulamalara da değinilecektir..

1. Kâbe:

Hac ve umre ile ilgili uygulamalara geçmeden önce Kâbe'nin câhiliye devri binasına değinen hadislerle başlamak istiyoruz. Yukarıda da ifade edildiği üzere Kâbe, Hz. İbrahim ve oğlu İsmail tarafından bina edilmiştir. Zaman içerisinde binası yenilenmiştir ki, bunlardan en önemlilerinden biri Resûlullah Efendimizin gençlik yıllarına rastlamıştı. Nitekim Resûlullah (sav) bu inşâ esnasında, amcası Abbas ile birlikte taş taşımıştır. Dolayısıyla bina ile ilgili

---

¹⁴ Güner, Osman, İbrahimiî Dinlerdeki Müşterek Dinî Pratiklerin Yorumlanması Sorunu, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı 12-13, Samsun, 2001, s. 177.

¹⁵ Câhiliye kelimesi hakkında kısa bilgi vermek istiyoruz: Câhiliye kelimesi, cehile kökünden gelmektedir. Bu fiil ise Arapça'da farklı manalarda kullanılmaktadır: "Bir şeyi bilmedi veya tanımadı" anlamına geldiği gibi aynı zamanda "ona karşı zorbalık etti", anlamına da gelmektedir. Câhiliye kelimesi bu ikinci anlamından türetilmiştir. Çünkü câhiliye Arapları, İslam Şeriatının hükümlerine aykırı bir surette hareket etmiş ve İslam'ın kabul edemeyeceği şeyleri yapmış bulunmaktadırlar. Hakikatte İslamiyet'ten önceki devirleri, İslamî devirlerden ayırt etmek için bu kelimedenden daha kuvvetli başka bir kelime bulunamaz. Zira İslamiyet'ten önceki devrin göze çarpan en kabarık çizgisi, zorbalık ve zorbalığın muhtelif şekilleridir. Zulüm, çapulculuk, çocukları toprağa diri diri gömmek, kuvvet ve kudretini başkalarına duyuracak çılgınlıklar yapmak, para ve satvetinin yettiği kadar kadın ve dost edinmek, alabildiğine zina, keyf ve iştret ederek sıhhatini harcamak, bu devrin belli başlı özelliklerindedir. Aslında ilk müslümanların "câhiliye" kelimesinden anladıkları şey de, budur. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Nafiz Danışman, "Cahiliye Kelimesinin Mânâ ve Menşe'i", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, Mars T. S.A.Ş. Matbaası, 1958, c.I, sayı 4, ss.192-197.

¹⁶ Ateş, Ali Osman, *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Adetleri*, İstanbul, Beyan Yayınları, 2. baskı, 2014, s. 120-169.

bilgileri tam olarak bilmektedir. Hz. Aişe'den (ra) nakledildiğine göre Hz. Peygamber Şöyle buyurmaktadır: "Biliyor musun, senin kavmin (Kureyş), Kâbe'yi inşa ederken İbrahim'in temellerine göre daha küçük yaptı". Bunun zerine Hz. Aişe (ra), Hz. Peygamber'e, "Ey Allah'ın Resl, sen Kâbe'yi İbrahim'in attığı temellere göre yeniden inşa edemez misin? diye sorduğunda, "Eğer kavmim câhiliyye döneminden henüz çıkmıŐ olmasaydı Kâbe'nin yıkılmasını emreder, dıŐarıda kalan kısmı içeriye alır ve kapısını yer seviyesine indirirdim. Kâbe'ye biri doğuda biri de batıda olmak üzere iki kapı yapardım. Bu Şekilde onu İbrahim'in yaptığı Őekle getirmiş olurdum."¹⁷ cevabını vermiştir. Rivayetten de anlaşıldığı üzere, Kâbe ile hatm denilen yarım daire Őeklindeki duvar arasında kalan ve altın oluğun altına rastlayan yer olan Hicr, câhiliyye devri inŐaatı esnasında Kâbe'ye dahil edilmemiŐtir.

Başka rivayetlerde ise dıŐarıda kalan kısmın Kâbe'nin inŐasına dahil edilmeme sebebi Hz. Peygamber (sav) tarafından açıklanmaktadır ki, Hicr duvarı, bütçe eksikliği nedeniyle, yani Kureyş'in yeterli ekonomik durumu olmadığından Kâbe'nin binasına ilave edilememiŐtir. Aynı Şekilde Hz. Peygamber, Kâbe'nin kapısının yerden yüksek yapılma sebebini de Şu Şekilde ifade etmektedir: "Kavmin, Kâbe'ye dilediği kimseleri sokuyor, dilemediklerini ise sokmuyordu. Eğer kavmin câhiliyye dönemine yakın bir zamanda olmasaydı ve bundan dolayı inkara kalkıŐacaklarından endiŐe etmeseydim muhakkak ki Hicr duvarını Kâbe'nin içine alır, kapısını da yer seviyesine indirirdim."¹⁸

Görüldüğü gibi bu rivayetlerde, Kâbe'nin câhiliyye devrindeki inŐasını konu edinmiŐ ve bu dönemde yapılan bazı eksikliklere işaret edilmiştir. Ayrıca söz konusu eksikliklerin giderilmesi -özellikle Hicr duvarının Kâbe'ye dahil edilmesi- hususunda da Hz. Peygamber'in (sav) endiŐelerine deđinilmiŐtir.

Cahiliyye devrinde Kâbe'nin inşası iÇine bizzat katılan Hz. Peygamber (sav) daha sonra Mekke'nin fethi günü, Kâbe'ye girmeden önce iini temizletmiştir. Çünkü Kâbe'nin içinde putlar vardı. O'nun emri gereğince, hemen putlar çıkarıldı. Hatta bu esnada İbrahim ve İsmail peygamberlerin, ellerinde fal oku bulunur Şekilde yapılmıŐ putları da çıkarıldı. Bu heykelleri gören Hz. Peygamber (sav), "Allah onları helak etsin. Allah'a yemin ederim ki, bu putu yapanlar, İbrahim ve İsmail'in fal oklarıyla asla iltifat etmediklerini bilirlerdi" buyurdu.¹⁹

¹⁷ Buhârî, Hac, 42.

¹⁸ Buhârî, Hac, 42; Nest, Hac,125.

¹⁹ Buhârî, Hac, 54.

Kâbe'nin binasını bazı endişeler nedeniyle değiştirmemiş, içindeki putları ise tevhid inancına aykırı olduğu için temizletmiştir. Aşağıda tekrar ifade edileceği üzere hac emrinin gelmesinden sonra, Hz. Peygamber (sav) ilk sene yine bu konudaki emri tekrarlamış ve bizzat Hz. Ebubekir'i²⁰ ve peşinden Hz. Ali'yi²¹ bu gibi hususları bildirmeleri için Mekke'ye göndermiştir.

2. İhrama Girme

Câhiliyye devrinde de ihrama girme uygulamasının mevcut olduğunu görmekteyiz. Kaynaklarımız, cahiliye devri halkının putlar için ihrama girdiklerini haber vermektedir. Nitekim câhiliyye devrinde Medineli bazı kimseler, Menât putu için telbiye ederek ihrama girmektedirler.²² Yine câhiliyye devrinde bazı kimselerin, Müşellel mevkiindeki Menât putu için ihrama girdikleri nakledilmektedir.²³ Ayrıca câhiliyye devrinde Medinelilerin, deniz tarafında bulunan İsâf ve Nâile adlı iki put için ihrama girdikleri bilinmektedir.²⁴

İslam, Allah'tan başkası için ihrama girmeyi, telbiye etmeyi yasaklamıştır. Çünkü bunlar, tevhid prensiplerine aykırı şirk görüntüleridir.

Ayrıca Müşrik Araplar ihrama girmeyi, bir takım lüzumsuz ilavelerle zorlaştırmışlardı. İhrama girdikleri zaman gölgede oturmazlardı. Eve yahut çadıra girmeleri gerektiğinde, evin arka duvarını delmek yahut evin üstünden atlamak suretiyle girerlerdi. Bu manasız hareketi iyilik sayarlardı.²⁵ Nitekim Berâ (r.a)'ın bildirdiğine göre, Medineliler hac yaptıktan sonra, dönüşlerinde evlerine kapılarından girmezler, evlerinin arkalarından girerlerdi. Ensâr'dan bir kimse, hacdan dönünce, evine kapısından girmiş ve şiddetle ayıplanmıştı.²⁶

Cahiliye devrinde, Hums'tan olmayan Araplar bu şekilde hareket ederken, Kureyş tam aksine bir tutum içindeydi. Câbir (r.a)'ın naklettiğine göre, Kureyş ve Harem halkı ihramlı iken evlerine kapılarından girip çıkarlardı. Fakat Ensâr ile Ehl-i Meder ve Ehl-i Veber (köylüler ve çadırda yaşayanlar) ihramlı iken evlerine ve çadırlarına kapıdan girmezlerdi. Bunlar, evlerinin arkalarına

---

²⁰ Buhârî, Hac, 67.

²¹ Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'an, 9.

²² Buhârî, Umre, 10; Müslim, Hac, 260.

²³ Müslim, Hac, 261.

²⁴ Müslim, Hac, 259. 2/928.

²⁵ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1979, c. 1, s.685.

²⁶ Buhârî, Umre, 18.

açtıkları bir delikten girerler veya kurdukları bir merdivenden inip çıkarlardı. Çadır halkı ise, çadırlarının arkasından girip çıkarlardı.²⁷

Sonuç olarak, câhiliyye devrinde halktan bir kısmının ihramlı iken evlere kapılarından girdiğini söyleyebiliriz. İslam, bu uygulamayı reddetmiştir. Kur'an-ı Kerim, evlere arkadan girmenin iyilik sayılmadığını bildirerek, evlere kapılarından girilmesini emretmiştir.²⁸

Kaynaklarımızın bildirdiğine göre, câhiliyye devrinde de, Kâ'be özel bir kıyafetle tavaf edilir; Mekkeliler özel bir kıyafet satarlar, bu kıyafeti satın alamayanlar çıplak tavaf ederlerdi. Bu hususa hem Kur'an-ı Kerim, hem de hadisler işaret etmektedir.²⁹ Bu konuda da Hums'a mensup olanlara bir ayrıcalık tanındığı açıktır. Çünkü Hums'a mensub olanlar, her zaman kendi elbiseleriyle tavaf yapma hakkına sahiptiler. Mekke'ye dışarıdan gelen kimseler ya çıplak tavaf yapmak, ya da çıplak tavafı göze alamayanlar Mekke'lilerden elbise satın almak veya kiralamak zorunda kalırlardı. Aslında müşriklerin bu uygulamasının tamamen maddi menfeatlara dayandığı açıkça görölmektedir. Maksat dışarıdan gelen Hacılar elbise satmak veya kiralamaktır. İslam ise ihram kıyafetini, daha önce Hz. İbrahim tarafından konulmuş, aslına ve asıl maksadına uygun olarak düzenlemiştir.³⁰

3. Telbiye

Kaynaklarımız, câhiliyye devrinde çeşitli kabilelerin getirdiği telbiyeleri kaydetmektedir. Câhiliyye devrinde Araplar Beytü'l-Haram'ı hacetmek istedikleri zaman her kabile kendi putunun yanında durur, orada namaz kılar ve Mekke'ye gelinceye kadar telbiye getirirlerdi. Her kabilenin kendine has telbiyesi mevcuttu.³¹

Hz. Peygamber'in ise, cahiliye devri Araplarının bu telbiyelerine kızdığı nakledilmektedir. Müşrikler tavaf esnasında şöyle demekteydiler: "Tekrar icabet sana. Senin şerikin yoktur. Yalnız bir şerik müstesna, o senin şerikindir, sen,

²⁷ Aynî, Bedrüddîn Ebu Muhammed Mahmud b.Ahmed, *Umeddü'l-Kâri Li Şerhi Sahîhi'l-Buhari*, Beyrut trs, c. 10, s.136; Miras, Kâmil, *Sahih-i Buhari Muhtasari Tecrid-i Sarih Tercemesi*, Ankara 1976, c. 6, s. 191.

²⁸ Bakara, 2/189.

²⁹ A'râf, 7/31; Buhâri, Hac,91; Müslim, Hac, 152.

³⁰ Ateş, a.g.e., s. 120-122.

³¹ Cevad Ali, *Tarihu'l-Arab Kable'l-İslam*, c.7, s. 376; ayrıca bkz. Ateş, Cahiliye Örf ve Adetleri, s. 127-130.

ona ve onun mâlik olduğu her şey'e mâliksin".³² Telbiye câhiliyye devrinde de mevcut olmasına rağmen, telbiyenin içine şirk ifade eden lafızlar karıştırılmıştı.

İslam da hac esnasında telbiye edilmesini kabul etmiştir. Ancak, telbiyenin içine şirk ifade eden kelime ve lafızların ilave edilmesini şiddetle yasaklamıştır. İslam, telbiyeyi küfür ve şirk ifadelerinden ayıklayarak, tevhid esaslarına uygun hale getirmiş ve o şekilde kabul etmiştir. Hz. Peygamber (sav), müşriklerin bu tarz telbiyelerinden hoşlanmadığını net bir şekilde ifade etmiş ve onların Allah'a şirk koşmaları karşısında onlara, "yazıklar olsun" dediği kaydedilmiştir³³. Hz. Peygamber (sav) Zü'l-Huleyfe mescidinin yanında devesinin üzerinde şöyle telbiye etmiştir.: "Ey Allahım! Senin dâ'vetine uydum. Her emrine âmâdeyim. Senin hiç bir ortağın yoktur. Hamd Sanadır. Nimet Senindir, mülk de Senindir, Senin hiç bir ortağın yoktur."³⁴

4. Câhiliyye Devrinde Hums Uygulaması

Câhiliyye devrinde Hums denilen Kinâne, Huzaâ ve Kureyş kabileleri, Harem'den dışarı çıkmazlar, Müzdelife'den ileriye gitmezler ve "Biz Harem halkıyız, Harem'den dışarı çıkmayız" derlerdi.³⁵ Hums'a mensup olan kimseler, vakfe için Arafat'a çıkmayarak Müzdelife'de vakfe yaparlar, buna gerekçe olarak da; "Biz Hz. İbrahim'in evladıyız, Kâ'be'nin sahibiyiz, Mekkeliyiz, Arap kabilelerinin hiçbirinin ferdleri bizim şeref ve asaletimize sahip değillerdir. Bundan sonra, hiçbir şeye ta'zim etmeyip, bütün hürmetimizi, Harem dâhiline hasretmeliyiz. Arafat'ta halk ile vakfe yapmak bizim kadrimizi düşürüyor" fikrini ileri sürerlerdi.³⁶ Yine konumuzla ilgili olarak Hz. Aişe, "Kureyş'in ve onların dinini benimseyen müşriklerin Müzdelife'de vakfe yaptıklarını, bunların Hums diye isimlendirdiklerini, bunlardan olmayan Arap hacılarının ise, Arafat'ta vakfe yaptıklarını" haber vermektedir.³⁷

Hz. Peygamber ise, kendisi Hums'a mensup olmasına rağmen daha önceleri de Hums uygulamasını tasvip etmemiş ve vakfesini Arafat'ta yapmıştır.³⁸ Daha sonraları Kureyş, Hz. Peygamber'in veda haccında Müzdelife'de kalıp orada vakfe yapacağını, Meş'ari'l-Haram'dan daha ileriye

³² Müslim, Hac, 22; İbn İshak, Sîre, 100.

³³ Müslim, Hac, 22

³⁴ Buhârî, Hac,26; Müslim, Hac,20,21.

³⁵ İbn Mâce, 2/1004; İbn İshâk, Sîre, s.100;

³⁶ İbn İshâk, Sîre, s.100.

³⁷ Buhârî, Hac, 91, Tefsîru'l-Kur'an, 35; Müslim, Hac, 151.

³⁸ Buhârî, Hac, 91.

geçmeyeceğini zannetmişti. Fakat Hz. Peygamber, Müzdelife'yi geçip Arafat'a varmış, orada vakfe yapmıştı.³⁹

Sonuç olarak, İslam gelince Hums uygulaması kaldırılmıştır. K.Kerim'de, Hz. Peygamber'in Arafat'a çıkması ve orada vakfe yapıp dönmesi emredilmiştir.⁴⁰ Böylece Kureyş ve Hums'a mensup diğer kabilelerin Müzdelife'de kalıp, Arafat'ta vakfe yapmamaları reddedilmiştir.⁴¹ Hums uygulamaları, Mekke'de oturan câhiliyye devri Araplarının, iktisâdî ve siyâsî menfaatleri için Hz. İbrahim'in dinini nasıl tahrif ettiklerini gösteren çarpıcı bir örnektir.⁴²

5. Arafat'tan Dönüş

İfâza (hacıların kalabalık gruplar halinde Arafat'tan Müzdelife'ye, Müzdelife'den Mina'ya akın etmeleri ve Mina'dan Mekke'ye dönmeleri), Arafat'tan Müzdelife'ye olmaktadır. Müzdelife Arafat ile Mina yolunun tam ortasında bulunan bir yerdir. K. Kerim'de el-Meş'ari'l-Haram olarak nitelendirilmiştir.⁴³ Câhiliyye devri halkı Arafat'tan, güneş dağın tam tepesinde, insanların başında sarıkların durduğu gibi durduğu zaman dönerlerdi. Kureyş, Hz. Peygamber de böyle yapacak zannetmişti. Ancak Peygamberimiz dönüşünü güneş batıncaya kadar tehir etmişti. Daha sonra yatsı vaktinde, beraberinde Usâme b.Zeyd olduğu hâlde, Arafat'tan Müzdelife'ye yürümüştü. Hz. Peygamber, akşam ve yatsı namazlarını Müzdelife'de cem ederek kılmış,⁴⁴ ayrıca Müzdelife'ye doğru koşmayı da menederek, yavaş yavaş ilerlemeyi emretmiştir. Nitekim, Arafat'tan Müzdelife'ye, oradan ayrılıp Mina'ya giderken Hz. Peygamber (sav) "Ey insanlar! Sükûnet içinde ağır ağır yürüyün" tavsiyesinde bulunmuştur.⁴⁵ Hz. Peygamber'in bu sözünden de anlaşıldığına göre, O (sav), yürüyüş esnasında koşulmasını uygun görmemiştir.

6. Müzdelife'den Dönüş:

Yukarıda da ifade edildiği gibi, Kureyş ve müttefikleri olan kabileler kendilerini Harem ehli ve Allah'ın dostları sayarak diğer kabilelerden imtiyazlı

³⁹ Müslim, Hac, 148.

⁴⁰ Bakara, 2/199.

⁴¹ Buhârî, Tefsîru'l-Kur'an, 35; Müslim, Hac, 151.

⁴² Ateş, a.g.e.,s. 131,132.

⁴³ Bakara, 2/198.

⁴⁴ Müslim, Hac, 279, 281.

⁴⁵ Müslim, Hac, 147; Ebû Dâvûd, Menâsik, 57. Müslim, Hac, 279, 281.

görüyorlardı. Bu sebeple vakfeyi Harem sınırları dışında kalan Arafat'da değil, Müzdelife'deki Kuzah tepesinde yapıyordu. Diğer Araplar ise Arafat'da vakfeye durduktan sonra verilen izinle Müzdelife'ye gelirlerdi.⁴⁶

Ayrıca câhiliyye devrinde müşrikler, güneş doğmadıkça Müzdelife'den ayrılmazlardı. "Ey Sebîr dağı! Aydınlan" derler ve güneş doğduktan sonra hareket ederlerdi. Bu durumu haber veren Hz. Ömer, Müzdelife'de sabah namazını kıldıktan sonra bir süre vakfe yapmış, Resülullah (sav)'in bu konuda müşriklere muhalefet ettiğini ve güneş doğmadan önce Müzdelife'den ayrıldığını bildirmiştir.⁴⁷

Böylece Hz. Peygamber, güneş doğmadan Mina'ya hareket ederek bir diğer câhiliyye uygulamasını da tashih etmiştir.

7. Tavaf

Kâbe sol tarafa alınarak, Hacerülesved hizasından başlanıp aynı noktada tamamlanan her dönüşe "şavt" ve yedi şavta tavaf adı verilmektedir ki, aslında bir şeyin etrafında dönmek, dolaşmak gibi anlamlara gelmektedir. Kur'an-ı Kerim'de geçtiği üzere, Hz. İbrahim ve İsmail, Kâ'be'yi inşa ettikten sonra, tavaf yapmışlar ve nasıl yapılacağını insanlara öğretmişlerdir.⁴⁸ Tavaf câhiliyye devrinde de devam etmiş ve eski Arapların ibadet hayatında çok ehemmiyetli bir yer işgal etmiştir. Ayrıca bir diğer tavaf da Safa ve Merve arasında yapılmakta idi. Her iki tavafları da yedi şavttan meydana gelmekteydi. Safa ve Merve arasındaki sa'y yapmayı İslam da meşru kılmıştır.⁴⁹

Kur'an-ı Kerim, câhiliyye Araplarının Kâbe'deki ibadetlerinin sadece ıslık çalmak ve el çırpılmaktan ibâret olduğunu haber vermektedir.⁵⁰

Câhiliye Araplarının, Kâbe'yi çıplak olarak tavaf ettikleri kaydedilmektedir. Hums denilen Kureyş, Benî Amr, Sakîf, Huzaâ gibi kabileler müstesna, diğer Araplar, Kâbe'yi çıplak olarak tavaf ederlerdi. Eğer Hums kabileleri, bunlara tavaf için elbise verirlerse, bu elbiseleri giyerek tavaf yaparlardı. Bunun için erkekler erkeklere, kadınlar da kadınlara elbise verirler, Hums'tan elbise bulamayanlar ise, çıplak tavaf ederlerdi.⁵¹ K. Kerim câhiliyye

⁴⁶ Buhârî, Hac, 91.

⁴⁷ Buhârî, Hac, 100.

⁴⁸ Bakara, 2/125.

⁴⁹ Bakara, 2/158. "Şüphe yok ki, Safa ile Merve Allah'ın koyduğu nişanlardandır. Her kim Beytullah'ı ziyaret eder veya umre yaparsa onları tavaf etmesinde kendisine bir günah yoktur..."

⁵⁰ Enfâl, 8/35.

⁵¹ Buhârî, Hac, 67, 91; Müslim, Hac, 152; İbn İshâk, age., s.75; Ateş, age., s. 139.

devrinin bu çirkin uygulamasını yasaklamıştır.⁵² Hz. Peygamber (sav) Hicrî 8.yılda Ramazan ayında Mekke'yi fethettikten sonra umumi bir af çıkararak, halka güven verdi ve halkın gönöl rızasıyla İslamiyet'e girmelerini temin etti. Hz. Peygamber Mekke'ye Attab b. Esid'i "amil"(vali) tayin ederek Medine'ye döndü. Aynı yılın hac mevsiminde Attab b. Esid Müslümanlara hac ibadetini yaptırdı.

Hz. Peygamber de hicrî 9. yılda, hac esnasında halka ilan ettirerek, çıplak tavafı şiddetle yasaklamıştır. Hicrî dokuzuncu yılda hac emiri olarak vazifelendirilen Hz. Ebu Bekir, hac esnasında Kurban Bayramı'nın birinci günü, halka: “Artık bu yıldan sonra hiçbir müşrik haccetmesin, hiçbir kimse de Kâ'be'yi çıplak tavaf etmesin...” diye ilan etmiştir.⁵³ Haccın farz kılınması ve Mekke'nin fethinden sonra iki yıl içinde yapılan hacda bir çok husus değiştirilmiş, Resülullah (sav) yapacağı Veda Haccı öncesi insanlar hazırlanmıştır.

Hz. Peygamber, tavaf esnasında câhiliyye devrinden kalan manasız ve ibadet niteliği olmayan uygulamaları da reddetmiştir. Nitekim O (sav), tavaf yaparken bir kişinin boynuna yular taktırıp bir başka şahsa kendisini çektiğini görmüş eliyle yuları kopartarak adama rehberlik eden kimseye, o şahsı elinden tutarak götürmesini emretmiştir.⁵⁴

8. Remel

Seri olmak, hızlı koşmak gibi anlamlara gelen remel uygulamasının nasıl başladığı da konumuz açısından önemlidir. Erkeklerin tavaf yaparken Kâbe'nin etrafındaki ilk üç dönüşlerinde daha heybetli yürümelele ile tavafa ihramlıyken sağ omuzlarını açık bulundurmaları (ızdıba), aslında Mekke müşriklerine karşı güç ve gövde gösterisi amaçlı olarak ortaya çıkmıştır. Mekke'li Müslümanlar hicret edince, Medine'nin havası kendilerini olumsuz etkilemiş ve biraz zayıf düşmüşlerdi. Aradan yedi yıl geçtikten sonra üç günlüğüne geldikleri umre ziyaretinde Mekkeliler tarafından bu durumları dile getirilince, Hz. Peygamber ashabına müşriklere karşı güçlü görünmelerini, onların oturduğu tarafa dolandıklarında daha çalimlı yürümelerini emretmiş ve onlar da bunu yapmıştır.

Böylece ardından sa'y yapılan tavafların ilk üç şavtında yapılması sünnet hale gelmiş olan remelin başlangıcını, İbn Abbas (ra) şu şekilde bildirmektedir:

⁵² A'râf, 7/31.

⁵³ Buhârî, Hac, 67; Müslim, Hac, 435.

⁵⁴ Buhârî, İman, 31; Nesâî, Hac, 135, İman, 30; Ahmed b.Hanbel, age., c. 1, s.364.

Resülullah ve sahabileri (kazâ umresi için) gelmişlerdi. Müşrikler, "Muhammed geliyor, Medine'nin hummâsı onları zayıf düşürmüştü" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav) tavafın ilk üç şavtında remel yapmalarını (koşar adım ile yürümelerini), iki rükün (Rükn-ü Yemânî ve Haceru'l-esved) arasında ise normal yürümelerini emretti. Efendimiz (sav) sahabilere tavafın bütün şavtlarında remel yapmalarını emretmemiş ise bunun sebebi sadece onlara gösterdiği şefkattir.⁵⁵ Bu uygulama Resulullah (sav) tarafından Veda Haccı'da tekrar edilmiş⁵⁶ ve daha sonra da sürdürülmüştür. Hz. Ömer (ra) da, aynı şekilde, "Biz hala neden remel yapıyoruz? Biz bunu, müşriklere karşı gövde gösterisi için yapmıştık. Oysa artık Allah onları helak etmiştir? demiş ve ardından, "Bu, Hz. Peygamber'in yaptığı bir şeydir, onu terk etmek istemem" demiştir.⁵⁷

9. Hacer-i Esved'in İstilâmı

Kâbe'nin güneydoğu köşesine tavafın başlangıç noktasını belirlemek amacıyla yerleştirilen, Hacer-i Esved'in selamlanması sünnettir. Kaynaklar, Hacerülesved'in Hz. İbrahim tarafından Kabe'nin inşası esnasında tavafın başlangıç noktasını belirlemek amacıyla yerleştirildiği konusunda ittifak etmektedirler. Zaman zaman yerinden alınmış, fakat tekrar yerine yerleştirilmiştir. Câhiliyye devrinde de aynı önemini korumuştur. Nitekim câhiliyye devrindeki en son Kâbe tamiri esnasında eski yerine yerleştirilmesi problemi, bizzat Hz. Muhammed (sav) tarafından çözüldüğü bilinmektedir.⁵⁸

Hz. Peygamber, haccı esnasında Hacer-i Esved'i ve Rükn-ü Yemânî'yi selamlamıştır.⁵⁹ Hz. Peygamber'in Rüknü'l-Yemânî ile Hacer-i Esved'i selamlamasının sebebi, bu iki rükünün de Hz. İbrahim'in temelleri üzerinde kurulmuş bulunmasıdır.⁶⁰ Hz. Ömer, câhil halkın, Hacer-i Esved'in istilâmını putlara hürmet ve ibadet zannetmemeleri için, Hacer-i Esved'i öptükten sonra: "Vallahi çok iyi biliyorum ki sen, sadece bir taşsın, zarar da veremezsin fayda

⁵⁵ Buhârî, Hac, 55; Müslim, Hac, 240.

⁵⁶ Müslim, Hac, 237.

⁵⁷ Buhârî, Hac, 57.

⁵⁸ Ezraki, Ahbâru Mekke , c. 1, s. 62-66, 322-335; Fâkihî, Ahbâru Mekke, (nşr. Abdülmelik b. Dihîş), Mekke 1407/1986, c. 1, s. 81-149.

⁵⁹ Buhârî, Hac, 56; Müslim, Hac, 244, 245.

⁶⁰ Nevevî, Ebu Zekeriyâ Yahyâ b.Şerafüddin, *el-Minhâc fi Şerhi Müslim İbn Haccac*, Beyrut 1392, c. 9, s. 14.

da veremezsin. Eğer Rasûlullah'ı seni öperken görmeseydim, seni öpmezdim”⁶¹ demiştir.

Hz. Peygamber (sav) bu uygulamasının, Hz. İbrahim'in hatırasını canlandırma gibi temel bir anlam taşıdığı üzerine vurgu yapmıştır.

10. Sa'y

Hz. Aişe, cahiliyye devrinde Ensar'ın, deniz tarafında bulunan İsaf ve Nâile adlı iki put için ihrama girip, Safa ve Merve arasında sa'y edip, daha sonra tıraş olduklarını bildirmektedir. Daha sonra İslamiyet gelince câhiliyyet devrinde yapmış oldukları bu uygulamadan dolayı, Safa ile Merve arasında sa'y yapmaktan çekindiler.⁶² Hz. Aişe'nin rivayetinden, câhiliyye döneminde İsaf ve Nâile adlı putların muhtelif yerlere dikilmiş oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca câhiliyye devrinde Menât putu için ihrama giren bazı Ensar ve Gassân kabilesi mensupları da Safa ile Merve arasında sa'y yapmaktan çekinirlerdi. Bu, onların babalarından kalma bir adetleriydi ki, buna göre, Menât için ihrama giren, Safa ile Merve arasında sa'y yapmazdı.⁶³

Câhiliyye devrinde Safa ile Merve tepelerinde bulunan İsaf ve Nâile adlı putları ta'zim için sa'y yapılmasından dolayı, Mekke fethedilip putlar kırıldıktan sonra, Müslümanlar Safa ile Merve arasında sa'y etmeyi kötü görerek bundan çekinmişlerdi.⁶⁴

Gerek câhiliyye devrinde Kureyş, Gassân ve bazı Ensâr kabilelerinin Safa ve Merve arasında sa'y etmeyi helal saymamalarını reddetmek, gerekse câhiliyye döneminde Safa ile Merve arasında sa'yi, Menât veya İsaf ile Nâile adlı putlara ta'zim için yapan kimselerin bu davranışını reddetmek için Allah Teâla: “Şüphesiz Safa ile Merve Allah'ın nişanelerindedir. Kim Kâbe'yi hacceder veya umre yaparsa, bu ikisini tavaf etmesinde bir beis yoktur”⁶⁵ buyurmuştur. Böylece İslam, Hz. İbrahim'den kalan hacca dair bir hususu tasvip ve ihya ederek, şirke dair davranışlardan arındırmış oluyordu.

11. Cemreleri Taşlamak

Câhiliyye devrinde cemreleri taşlama zamanı, Güneş batıya meylettikten sonra idi. İşi olanlar, acele etmesi gerekenler ve herhangi bir ihtiyacı olanlar,

⁶¹ Buhârî, Hac, 57; Müslim, Hac, 250.

⁶² Müslim, Hac, 259, 260.

⁶³ Buhârî, Hac, 79; Müslim, Hac, 263.

⁶⁴ Buhârî, Hac, 80, Umre, 10.; Müslim, Hac, 261.

⁶⁵ Bakara, 2/158.

erken vakitlerde cemreleri taşlamak isteseler dahi buna izin verilmezdi.⁶⁶ Hz. Peygamber (sav), cemrelerin taşlanmasında câhiliyye âdetine muhalefet ederek, insanların da durumlarını göz önünde bulundurarak, keyfî olarak izin verilmeyen cemreleri taşlama vaktini yeniden belirlemiştir. Kurban Bayramının birinci günü kuşluk vaktinde taşlamıştır. Bundan sonraki günlerde ise öğleden sonra taşlamıştır.⁶⁷

12. Hac'da Kurban Kesme

İslam öncesi Arap toplumlarında da çeşitli amaçlarla putlar adına kurban kesme âdeti yaygındı. Câhiliyye Arapları, Kâbe'deki ve diğer bölgelerdeki putlara olan bağlılıklarını göstermek için kestikleri kurbanların kanlarını putların üzerine döker, etlerini yırtıcı hayvanlar yesin diye dikili taşların üzerine bırakırlardı. İslam döneminde bu âdet, tevhid inancına aykırı öğelerden temizlenerek Hz. İbrahim'in sünnetine uygun biçimde ihya ve ıslah edilmiştir. Nitekim, "Ey Allah'ın Resülü! Bu kurbanlar nedir? diye soran ashabına, "Babanız İbrahim'in sünnetidir" diye cevap vererek, putlar adına kurban kesmenin şirk olduğuna işaretemiş ve kurban ibadetinin çok öncelere dayanan bir sünnet olduğunu ifade etmiştir.⁶⁸

Câhiliyye devrinde, kurbanlık için ayrılan hayvana binilmezdi.⁶⁹ Hz. Peygamber, Kâbe'ye kurbanlık götürmekte olan bir adam gördüğünde, ona bu kurbanlık devesine binmesini emretmiştir. O şahıs da, "Bu kurbanlık devedir" diye cevap verince, Hz. Peygamber, "Yazıklar olsun sana! Deveye bin!" diye emretmiştir.⁷⁰

Câhiliyye devrinde kurbanlık olarak Kâbe'ye sevk edilen hayvanların boynuna gerdanlık asma (kalâid) uygulaması vardı ki, buna "taklid" denilmekteydi. Hatta bu uygulama, sadece Kâbe'ye kurbanlık olarak gönderilen hayvanlara mahsus değildi. Müşrikler, nazardan korunmak, düşmanlara karşı kin ve intikam duygularını ifade etmek için de deve, at gibi hayvanlara gerdanlık (kılâde) takarlardı. Bu gibi amaçlarla gerdanlık takılması, Hz.

---

⁶⁶ İbn Hişâm, Sîre, c. 1, s.126.

⁶⁷ Buhârî, Hac, 134.

⁶⁸ İbn Mâce, Edâhî, 3; Ahmed b. Hanbel, c. 4, s. 368.

⁶⁹ Aynî, Umdetü'l-kârî, c. X, s. 29.

⁷⁰ Buhârî, Hac, 103.

Peygamber (sav) tarafından yasaklanmıştır.⁷¹ Fakat sadece Allah rızası için Kâbe'ye sevkedilen kurbanların boynuna gerdanlık takılmasına izin vermiştir.⁷²

13. Umre zamanı

Umrenin de câhiliyye devrinde mevcut olduğunu görmekteyiz.⁷³ Hadislerden anlaşıldığına göre, câhiliyye devrinde müşrikler, hac aylarında umre yapmayı yeryüzünde işlenen günahların en büyüklerinden sayarlardı. Bunlar Muharrem ayını Safer ayı olarak kabul ederler ve; “Develerin arkasındaki yara iyi olur, Hacıların ayak izi silinir, Safer ayı da çıkarsa, O zaman umre, umre yapan kimseye helal olur” derlerdi.⁷⁴ İbn Abbas'ın verdiği bilgiye göre, Hz. Peygamber (sav) ve ashabı, Zilhicce'nin dördüncü gecesinin sabahı hac için telbiye ederek geldiler. Resûlullah (sav) ashaba umre yapmalarını emretti. Hac aylarında umre yapmak (kötü karşılandığı için) zorlarına gitti. Daha sonra "Ey Allah'ın Resûlü! (Umre yaptıktan sonra ihramdan çıkanca) neler helal hale gelir? diye sordular. Hz. Peygamber (sav) de, "her şey" buyurdu.⁷⁵

Nitekim başka bir rivayette, Ebû İşhak şöyle demiştir: Mesrûk, Atâ ve Mücâhid'e (Hz. Peygamber'in) umrelerini sordum. şöyle dediler: Resûlullah (sav) hac yapmadan önce Zilka'de ayında umre yaptı. Ebû İşhak dedi ki: Berâ İbn Âzib'e (ra) sordum şöyle cevap verdi: Resûlullah (sav) hac yapmadan önce Zilka'de ayında iki kere umre yaptı.⁷⁶

Câhiliyye döneminde hac aylarında umre yaptırmamalarının başlıca sebebi ekonomikti. Bu uygulama, hac için gelen halkın memleketlerine dönerek, ayrıca tekrar umre yapmak için Mekke'ye gelmelerini temin etmek gayesine yönelikti. Hac ayında umreye cevaz verseler, bir hacı, hem umre hem de hac yapacak ve memleketine dönecek, belki bir daha gelmeyecekti. Hâlbuki hac ayında umre yapmak yasak olduğu için, hacı memleketine dönecek ve umre yapmak üzere başka bir zaman yeniden gelecek ve Mekke'nin ticârî hayatına canlılık kazandırmış olacaktı. Bu uygulama câhiliyye devrinde Kureyş müşriklerinin ticârî ve ekonomik menfaatlerine dinî bir maske takarak halka

⁷¹ Müslim, Libâs ve Zîne, 105; Ateş, age., 155.

⁷² Buhârî, Hac, 107,108,109.

⁷³ Buhârî, Hac, 34; Müslim, Hac, 198.

⁷⁴ Buhârî, Hac, 34.

⁷⁵ Buhârî, Hac, 34; Müslim, Hac, 198;

⁷⁶ Buhârî, Umre, 3.

kabul ettirip, uyguladıklarına, kısacası, Hz. İbrahim'in tevhid dinini, ticârî ve iktisâdî gayelerle dejenere ettiklerine çok çarpıcı bir örnek teşkil etmektedir.⁷⁷

14. Hacılara Su Verme Hizmeti

Câhiliyye devrinde hacılara su verme hizmetini Abdülmuttalib'ten sonra oğlu Abbas üstlenmişti. Abbas o gün kardeşleri içinde en genç olanı idi. İslam dini geldiğinde bu hizmet hâlâ onda idi. Hz. Peygamber (sav) bunu onaylamıştır. Nitekim, Abbas b. Abdülmuttalib, Mina (şeytan taşlama) gecelerinde, hacılara su verme hizmetinde bulunmak amacıyla Mekke'de geceleme için Hz. Peygamber'den izin istemiş, Efendimiz (sav) de ona bu konuda izin vermiştir. Ayrıca Resûlullah (sav) de su dağıtılan yere gelip su içmiştir. Bu esnada Abbas, oğluna, "Ey Fadl, annene git de, yanında bulunan içecekten versin, sen de Resûlullah'a getir" demiş, fakat Hz. Peygamber, "bana su verin" buyurmuştur. Abbas, "Ey Allah'ın Resûlü, insanlar zemzem kuyusunun içine ellerini sokuyorlar" dediğinde de, Efendimiz, "(Bana bu) sudan verin" buyurmuş ve o sudan içmiştir.⁷⁸

Böylelikle Hz. Peygamber (sav), câhiliyye devrinde Hz. Abbas'ın elinde bulunan sikâye vazifesini, yine ona vererek tasvip etmiştir.

15. Hac Günlerinde Ticaret Yapmak

Müslümanlar ilk zamanlar, hac günlerinde ticaret yapmaları durumunda günaha girmekten korktular ve bu yüzden hacda alışverişi kötü gördüler. Çünkü Mekke'deki Zülmecaz ve Ukâz, câhiliyye döneminde insanların hac günlerinde ticaret yaptığı pazarlardandı. Bunun üzerine şu ayet-i kerime indirildi⁷⁹: (Hac günlerinde) Rabbinizden bir lütuf aramanızda sizin için bir günah söz konusu değildir.⁸⁰ Ayrıca başka bir rivayette bu konu biraz daha açık bir şekilde anlatılmaktadır. Hac yolculuğu esnasında binek hayvanını hacılara kiraya veren birinin bu durumu Resûlullah (sav)'e sorulduğunda, ilk anda cevap vermemiş, Bakara süresinin 198. ayeti nazil olduktan sonra, soru soran şahsı çağırıştırıp, bu ayeti kendisine okumuş ve "senin bu şekilde haccın sahihtir" buyurmuştur.⁸¹

---

⁷⁷ Ateş, a.g.e., s. 156-157.

⁷⁸ Buhârî, Hac, 75.

⁷⁹ Buhârî, Hac, 150.

⁸⁰ Bakara, 2/198.

⁸¹ Ebû Dâvud, Hac, 4.

Sonuç:

İslam'ın temel bir rüknü olarak Hz.İbrahim (as) tarafından tebliğ edilen hac ibadeti, Câhiliyye devrinde ilave edilen tevhid dışı unsurlardan tamamen arındırıldıktan sonra, Hz. Peygamber (sav)'in risâleti döneminde tekrar aslı haline çevrilmiştir.⁸² Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetinden anlaşıldığı üzere, Kâbe Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail tarafından inşa edilmiştir.

İlgili rivayetlerden de anlaşılacağı üzere, câhiliyye devrindeki hac ibadetiyle ilgili uygulamalar, Hz. İbrahim şeriatından kalmıştır. Hz. İbrahim'in dinindeki hac ibadeti; ihram, telbiye, vakfe, tavaf, say, cemrelerin taşlanması ve kurban kesilmesi gibi hususları içermektedir. Kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre, müşrik Arapların hac ibadetlerinde de bu uygulamaların olduğunu görüyoruz. Yalnız, onlar bu ibadetin aslını ve özünü bozup, haccın menâsikine şirk karıştırmışlar, kısaca hac ibadeti Hz. İbrahim dönemindeki safiyetini kaybetmişti. Hemen hemen bütün hac görevlerine şirk karışmış, Kâbe başta olmak üzere, hac görevlerinin yapıldığı Safâ, Merve, Mina gibi yerlere put yerleştirilmiş, bunlar için ihrama girilmeye başlanmış ve telbiyede bunlar da söylenir olmuştur.

Câhiliyye devrinde hacıların evlerine arkadan girmeleri, Kâbe'yi çıplak tavaf etme, Kâbe'nin etrafından ibadet niyetiyle ıslık çalma gibi uygulamalar görülmektedir. Hacda putperest inancın izlerini taşıyan bu tarz uygulamalar haccın farz kılındığı yıla kadar devam etmiştir. Mekke'nin fethinden sonra Kâbe'nin içinde ve etrafında bulunan putlarla birlikte Hz. İbrahim'den sonra eklenen ve hac ibadetinin aslında bulunmayan şirk unsurları tamamen temizlenmiştir. Bu uygulamalar K. Kerim'de reddedildiği gibi, bunların aslında nasıl olması gerektiği Hz. Peygamberin uygulamalarında ayrıca açıklanmıştır. Şirk ifade etmeyen bazı uygulamalar da aynen devam ettirilmiştir. Yine remelde olduğu gibi bazılarını da müşriklere, Müslümanların güç ve kuvvetini göstermek için yapmıştır. Ayrıca cemrelerin atış zamanı gibi hususlarda, müşriklerin keyfi olarak düzenledikleri uygulamaları, insanların ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurarak tekrar düzenlemiş, müşriklere muhalefet etmiştir.

Hz. Peygamber (sav), hac menâsikini, küfür ve şirk ifade eden bütün davranışlardan ayıklayarak, tevhid esaslarına uygun hale getirmiş ve bu anlayış içerisinde kendi mensuplarına hac ibadetini emretmiştir.

---

⁸² [http://bayanelislam.net/Suspicion.aspx?id=01-06-0026#_edn18\(21.07.2015, 01.04\)](http://bayanelislam.net/Suspicion.aspx?id=01-06-0026#_edn18(21.07.2015, 01.04))

KAYNAKÇA

Apak, Adem, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi (1)*, 11. Baskı, Ensar Yayınları, İstanbul, 2014.

Ateş, Ali Osman, *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Adetleri*, İstanbul, Beyan Yayınları, 2. baskı, 2014.

Aynî, Bedrüddîn Ebu Muhammed Mahmud b.Ahmed, *Umdedü'l-Kârî Li Şerhi Sahîhi'l-Buharî*, Beyrut trs, Miras, Kâmil, *Sahih-i Buharî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*, Ankara 1976, VI, 191.

Belâzürî, Ebû'l-Abbâs, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir, *Ensâbü'l-Eşrâf*, (thk. Muhammed Hamidullah) Kahire, 1959.

Buhârî, Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiu's-Sahîh*, Riyâd, 1. baskı, 2008.

Cevad Ali, *el-Mufasssal fî Tarihi'l-Arab Kable'l-İslam*, I-X, 2.baskı, Bağdat,1993.

Danışman, Nafız, "Cahiliyye Kelimesinin Mânâ ve Menşe'i", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, Mars T. S.A.Ş. Matbaası, 1958, c.I, sayı 4, ss.192-197.

Fâkihî, Ahbâru Mekke, (nşr. Abdülmelik b. Dihiş), Mekke 1407/1986.

Hamidullah, Muhammed, İslamda Hac, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları İslam Tetkikleri Dergisi*, cilt 8, cüz 1-4, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1984, s. 123-162.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik el-Himyerî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, (thk. Mustafa es-Sakkâ-İbrahim el-Ebyârî-Abdülhâfiz Şelebî), I-IV, Beyrut, trs.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî, *Sünen*, Beyrut, 1. baskı, 1989.

İbn.Manzur, Ebu'l-Fadl Muhammed b.Mükerrem, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, trz.

Küçük, Abdurrahman - Günay, Tümer, Alpaslan, Mehmet, *Dinler Tarihi*, Ankara, Berikan yayınevi, 2011.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin el-Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-Sahîh*, Riyâd, 2006, 1. Baskı.

Miras, Kâmil, *Sahih-i Buharî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*, Ankara 1976.

Nevevî, Ebu Zekeriyâ Yahyâ b.Şerafüddin, *el-Minhâc fî Şerhi Müslim İbn Haccac*, Beyrut 1392.

Bazı Hadislerde Değinilen Cahiliyye Devri Hac Uygulamaları

Tirmizî, *el-Câmiu's-Sahîh*, (Mustafa Halebî baskısı), Mısır, 1. baskı, 1962.

Osman Güner, İbrahimî Dinlerdeki Müşterek Dinî Pratiklerin Yorumlanması Sorunu, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı 12-13, Samsun, 2001, s.155-188.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1979.

http://bayanelislam.net/Suspicion.aspx?id=01-06-0026#_edn18(21.07.2015, 01.04)